

УДК 340.15 : 349.6

Марк Макаров,*канд. юрид. наук,
кафедра кримінального процесу
Національної академії внутрішніх справ,
м. Київ*

ОСКАРЖЕННЯ СЛІДЧОМУ СУДДІ РІШЕННЯ СЛІДЧОГО, ПРОКУРОРА ПРИ ЗАСТОСУВАННІ ЗАХОДІВ БЕЗПЕКИ

У статті досліджується питання про оскарження учасниками кримінального провадження слідчому судді рішень слідчого та прокурора при застосуванні заходів безпеки.

Ключові слова: слідчий суддя, оскарження, слідчий, прокурор, учасники кримінального провадження, заходи безпеки.

Одним із прав учасників кримінального провадження є право на забезпечення безпеки щодо себе, близьких родичів чи членів своєї сім'ї, майна та житла. Порядок його реалізації визначений Законом України «Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві» від 23.12.1993 р. (далі – Закон). Стаття 2 цього Закону визначає, що право на забезпечення безпеки за наявності відповідних підстав мають: особа, яка заявила до правоохоронного органу про кримінальне правопорушення або в іншій формі брала участь чи сприяла виявленню, попередженню, припиненню або розкриттю кримінальних правопорушень; потерпілий або його представник у кримінальному провадженні; підозрюваний, обвинувачений, захисники та законні представники; цивільний позивач, цивільний відповідач та їх представники у справі про відшкодування шкоди, завданої кримінальним правопорушенням; представник юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження; свідок; експерт, спеціаліст, перекладач і понятий; члени сімей і близькі родичі перелічених осіб, якщо шляхом погроз або інших протиправних дій щодо них робляться спроби вплинути на учасників кримінального судочинства.

Після прийняття Кримінального процесуального кодексу України 2012 р. (далі – КПК) проблематику забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві, досліджували Р. Гайда, В. Гевко, Г. Коновалова, О. Кочура, Т. Куровська, Н. Сенченко, Р. Тарасенко та ін.

|| **Метою цієї статті** є розгляд питання про оскарження слідчому судді учасниками

|| кримінального провадження рішень слідчого, прокурора при застосуванні заходів безпеки.

У КПК зазначено, що на досудовому провадженні можуть бути оскаржені рішення слідчого, прокурора при застосуванні заходів безпеки особами, до яких можуть бути застосовані заходи безпеки, передбачені законом (п. 6 ч. 1 ст. 303).

Законодавець не конкретизує, які саме рішення слідчого, прокурора при застосуванні заходів безпеки можуть бути оскаржені слідчому судді. Слід зазначити, що КПК 1960 р. чітко регулював це питання. Стаття 52⁵ цього Кодексу передбачала два види рішень органів досудового розслідування, які могли бути оскаржені до суду: постанова про відмову у застосуванні заходів безпеки; постанова про скасування заходів безпеки.

Вважаємо, що за чинним КПК саме ці постанови слідчого, прокурора вправі оскаржити слідчому судді заінтересовані учасники кримінального провадження. До такого висновку можна дійти, виходячи із аналізу частин 2, 5 ст. 22 Закону, у яких йдеться про винесення слідчим, прокурором за результатами розгляду заяви або повідомлення про загрозу безпеці особи, зазначеної у ст. 2 Закону, постанови про відмову в застосуванні заходів безпеки та постанови про їх скасування.

На нашу думку, слід уточнити редакцію п. 6 ч. 1 ст. 303 КПК у частині визначення рішень слідчого, прокурора при застосуванні заходів безпеки, які підлягають оскарженню слідчому судді. Ми підтримуємо пропозицію Л. Удалової, Д. Савицького, В. Рожнової,

Т. Ільєвої про необхідність вказати у цьому пункті, що під час проведення досудового розслідування особи, до яких можуть бути застосовані заходи безпеки, передбачені законом, вправі оскаржити слідчому судді постанову слідчого, прокурора про застосування заходів безпеки або про їх скасування [1, с. 124].

Відповідно до ч. 1 ст. 304 КПК скарга на рішення слідчого, прокурора при застосуванні заходів безпеки може бути подана особою протягом десяти днів з моменту їх прийняття. Оскільки їх рішення про відмову у застосуванні заходів безпеки або про їх скасування оформлюються постановою, строк подання скарги починається з дня отримання особою її копії.

Слід зазначити, що у частинах 2, 5 ст. 22 Закону не передбачено направлення слідчим, прокурором заінтересованому учаснику кримінального провадження копії постанови про відмову у застосуванні заходів безпеки або про їх скасування. У цих нормах лише вказано, що у разі винесення слідчим, прокурором постанови про відмову в застосуванні заходів безпеки терміново в письмовій формі повідомляється заявник. Рішення про скасування заходів безпеки письмово протягом доби доводиться до відома особи, зазначеної у ст. 2 Закону. Отже, враховуючи вимоги ч. 1 ст. 304 КПК, що строк подання скарги на постанову слідчого чи прокурора починається з дня отримання особою її копії, вважаємо необхідним доповнити ст. 22 Закону нормою про обов'язок слідчого, прокурора протягом доби направити заінтересованій особі копію постанови про відмову у застосуванні заходів безпеки або копію постанови про їх скасування.

Порядок розгляду слідчим суддею скарг на рішення слідчого, прокурора при застосуванні заходів безпеки, як і на будь-які інші їх рішення, що передбачені ч. 1 ст. 303 КПК, регулюється ст. 306 цього Кодексу.

Отримавши скаргу на рішення слідчого, прокурора при застосуванні заходів безпеки, слідчий суддя має встановити, чи відповідає вона вимогам закону. Якщо ні, він повинен винести ухвалу про повернення скарги. Згідно з ч. 2 ст. 304 КПК, скарга повертається, якщо: її подала особа, яка не має права подавати скаргу; вона не підлягає розгляду в цьому суді; її подано після закінчення строку, передбаченого ч. 1 ст. 304 КПК, і особа, яка її подала, не порушує питання про поновлення цього строку або слідчий суддя за заявою особи не знайде підстав для його поновлення.

Якщо скарга відповідає вимогам закону, слідчий суддя відкриває провадження та постановляє ухвалу про призначення скарги до розгляду. Про це зазначено у п. 7 інформаційного листа Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних

справ «Про деякі питання порядку оскарження рішень, дій чи бездіяльності під час досудового розслідування» від 09.11.2012 р. № 1640/0/4-12 [2, с. 112–118].

Відповідно до п. 5 ч. 2 ст. 27 КПК слідчий суддя може прийняти рішення про розгляд скарги у закритому судовому засіданні. Необхідно зазначити, що йдеться про можливість, а не обов'язковість прийняття слідчим суддею такого рішення. На це звертає увагу Вищий спеціалізований суд України з розгляду цивільних і кримінальних справ у інформаційному листі «Про порядок здійснення підготовчого судового провадження відповідно до Кримінального процесуального кодексу України» від 03.10.2012 р. № 223-1430/0/4-12, у п. 3 якого вказано: «Слід зауважити, що згідно ч. 2 ст. 27 КПК кримінальне провадження в судах усіх інстанцій здійснюється відкрито, крім деяких випадків, коли суд може (тобто має право, а не зобов'язаний) приймати рішення про розгляд справи в закритому засіданні» [2, с. 85–94].

Вважаємо, що необхідним по-іншому регламентувати дане питання. На нашу думку, ст. 306 КПК слід доповнити положенням про обов'язок слідчого судді розглянути скаргу на постанову слідчого, прокурора про відмову у застосуванні заходів безпеки або постанову про їх скасування у закритому судовому засіданні.

Здійснюючи підготовку до судового розгляду, слідчий суддя має негайно витребувати необхідні матеріали кримінального провадження. Під час дії КПК 1960 р. науковці зазначали, що ці матеріали у будь-якому випадку мають складатися із заяви особи про забезпечення безпеки, матеріалів перевірки приводів і підстав для застосування заходів безпеки або для їх скасування, оригіналів прийнятих рішень, які оскаржуються до суду [3, с. 164].

За загальним правилом, передбаченим ч. 2 ст. 306 КПК, слідчий суддя має розглянути скаргу на рішення слідчого, прокурора при застосуванні заходів безпеки не пізніше 72 годин із моменту її надходження.

В юридичній літературі висловлюється думка, що слід по-іншому регламентувати питання з цим строком. Так, В. Добрянський зазначає, що доцільно скоротити строк розгляду слідчим суддею скарги на рішення слідчого, прокурора про відмову у застосуванні заходів безпеки або про їх скасування. При цьому науковець посилається на ч. 2 ст. 52⁵ КПК 1960 р., відповідно до якої суддя повинен був негайно розглянути скаргу на ці рішення [4, с. 32].

З цією пропозицією ми не погоджуємося. Слідчий суддя не може негайно приступити до розгляду скарги на рішення слідчого, про-

курора про відмову у застосуванні заходів безпеки або про їх скасування після її надходження. Йому потрібен певний час, щоб виконати вимоги ч. 1 ст. 306 КПК, відповідно до якої скарги на рішення слідчого чи прокурора розглядаються слідчим суддею згідно з правилами судового розгляду, передбаченими статтями 318–380 цього Кодексу, з урахуванням положень глави 26 КПК.

Згідно з ч. 3 ст. 306 КПК розгляд скарги на рішення слідчого, прокурора при застосуванні заходів безпеки має здійснюватися за обов'язкової участі особи, яка її подала. Доводи цієї особи мають бути заслухані слідчим суддею під час проведення судового засідання.

В юридичній літературі висловлена думка, що не узгоджується з вимогами ч. 3 ст. 306 КПК. Так, Я. Бондаренко стверджує, що законодавець «не надав особі, яка подає скаргу до суду, можливості в цьому випадку довести судді свої доводи, що унеможливило безпосереднє сприйняття слідчим суддею підстав оскарження і ступеня існуючої загрози. Слідчий суддя вислуховує тільки особу, яка веде розслідування, та прокурора. Це суттєво обмежує права учасників процесу і впливає на формування в судді однобічного рішення» [5, с. 277]. Те, про що пише науковець, було правильним під час дії КПК 1960 р., в якому зазначалося, що суддя, розглядаючи скаргу та матеріали справи, за необхідності вислуховує особу, яка провадить дізнання, слідчого, вислуховує думку прокурора (ч. 2 ст. 52⁵). Отже, особа, яка подала скаргу до суду на рішення органу дізнання, слідчого про відмову в застосуванні заходів безпеки або про їх скасування, не мала можливості доводити судді свої доводи.

З таким регулюванням не погоджувалися науковці. Так, В. Чорнобук зазначав, що це «унеможливило безпосереднє сприйняття суддею підстав оскарження і ступеня існуючої загрози» [6, с. 142]. На думку О. Гриньків, особи, які оскаржують рішення про відмову в застосуванні заходів безпеки або про їх скасування, не можуть обмежуватись у праві брати участь у судовому розгляді поданої скарги [7, с. 63].

Розглядаючи скаргу на постанову слідчого, прокурора про відмову у застосуванні заходів безпеки, слідчий суддя повинен дослідити питання, чи були підстави для прийняття цього рішення.

Підставою для вжиття заходів безпеки є дані, що свідчать про наявність реальної загрози життю, здоров'ю, житлу та майну осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві. Оцінювання її реальності чи нереальності є суб'єктивним. В юридичній літературі зазначається, що необхідне напрацювання та визначення у законі об'єктивних критеріїв реальності вказаної загрози. В ін-

шому випадку важко розраховувати на ефективне забезпечення безпеки [8, с. 175].

Під час розгляду скарги на постанову слідчого, прокурора про скасування заходів безпеки слідчий суддя має визначити, які були приводи та підстави для прийняття рішення.

Відповідно до частин 1, 2 ст. 21 Закону, приводами для скасування заходів безпеки є: заява особи, взятої під захист; отримання достовірної інформації про усунення загрози життю, здоров'ю, житлу та майну цієї особи.

Підставами для їх скасування є: закінчення строку конкретного заходу безпеки; усунення загрози життю, здоров'ю, житлу та майну осіб, взятих під захист; систематичне невиконання особою, взятою під захист, законних вимог органів, що здійснюють заходи безпеки, якщо ця особа письмово було попереджено про можливість такого скасування.

Закінчення строку конкретного заходу безпеки має місце у випадках, коли цей строк передбачено відповідним процесуальним рішенням (наприклад, щодо використання технічних засобів контролю, прослуховування телефонних та інших переговорів) або відповідною угодою (наприклад, щодо особистої охорони, охорони житла та майна, надання спеціальних засобів індивідуального захисту, сповіщення про небезпеку тощо) [9, с. 110].

Усунення загрози життю, здоров'ю, житлу та майну осіб, взятих під захист, може мати місце у разі встановлення осіб, від яких надходять погрози, та нейтралізації їх протиправних дій або засудження осіб до позбавлення волі, якщо їх погрози чи протиправні дії були спрямовані на перешкодження встановленню істини шляхом схиляння осіб, взятих під захист, до відмови від давання показань або до завідомо неправдивих показань, до надання завідомо неправдивого висновку експерта чи до здійснення завідомо неправивильного перекладу.

Систематичне невиконання особою, взятою під захист, законних вимог органів, що здійснюють заходи безпеки щодо неї, є підставою для скасування таких заходів лише тоді, коли ця особа письмово була попереджена про можливість такого скасування [10, с. 154].

Згідно з пунктами 1, 4 ч. 2 ст. 307 КПК, за результатами розгляду скарги слідчий суддя може постановити ухвалу про: скасування постанови слідчого, прокурора про скасування заходів безпеки, якщо встановить, що є реальною загроза життю, здоров'ю, житлу та майну осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві; відмову у задоволенні скарги, якщо відсутня ця загроза.

Розглядаючи скаргу на постанову слідчого, прокурора про відмову у застосуванні заходів безпеки або постанову про їх скасування, слідчий суддя також може постановити

ухвалу про закриття провадження. Таке рішення приймається ним у випадку, коли відповідно до ч. 2 ст. 305 КПК слідчий, прокурор самостійно скасують ці постанови.

Список використаних джерел

1. *Удалова Л. Д., Савицький Д. О., Рожнова В. В., Льєва Т. Г.* Функція судового контролю у кримінальному процесі. – К., 2015. – 176 с.

2. *Новий Кримінальний процесуальний кодекс України: коментарі, роз'яснення, документи.* – К., 2013.

3. *Кримінально-процесуальний кодекс України: Наук.-практ. коментар / За ред. В. Т. Малярєнка, В. Г. Гончарєнка.* – К., 2008. – 896 с.

4. *Добрянський В. В.* Оскарження до слідчого судді рішень, дій чи бездіяльності слідчого та прокурора // Сучасна юридична наука в євроінтеграційному процесі: Матеріали міжнар. наук.-практ. інтернет-конф. – Тернопіль, 2014. – С. 29–33.

5. *Бондаренко Я. С.* Прийняття слідчим суддею рішення за скаргами про відмову в застосуванні

заходів безпеки // Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ. – 2013. – № 3. – С. 276–281.

6. *Чорнобук В. І.* Законність та обґрунтованість процесуальних рішень судді в порядку судового контролю в досудових стадіях кримінального процесу. – Х., 2008. – 184 с.

7. *Гриньків О. О.* Оскарження рішень про відмову в застосуванні заходів безпеки або про їх скасування: питання удосконалення // Судова апеляція. – 2009. – № 1. – С. 59–64.

8. *Гевко В. В.* Характеристика загроз учасникам кримінального провадження // Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ. – 2013. – № 2. – С. 172–178.

9. *Коментар до Закону України «Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві» від 23 грудня 1993 року / В. І. Бояров, Л. Б. Ільковець, Т. І. Грузінова та ін. // Законодавство України.* – 2002. – № 1. – С. 76–130.

10. *Гриньків О. О., Ляш А. Я.* Заходи забезпечення безпеки у кримінальному судочинстві. – Тернопіль, 2012. – 260 с.

Стаття надійшла до редакції 19.08.2015 р.

We study the question of appeal participants of criminal proceedings the investigating judge decisions investigator and prosecutor in the application of security measures.

В статтє исследуєтєся вопрос об обжаловании участниками уголовного производства следственному судье решений следователя и прокурора при применении мер безопасности.

